

A vibrant field of wildflowers, featuring tall purple spikes and bright yellow blossoms scattered across a green grassy landscape. The flowers are in full bloom, creating a colorful and textured scene.

RINDI

Nr 2 • 2023

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 43 • 2023 • Nr 2

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Marita Westerlind, Grötlingbo Skoltomten 123, 623 38 Havdhem

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar 150 kr/år för den som bor i Sverige, 250 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt plusgiro) eller genom att prenumerera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 25 kr/år. Studerande betalar 75 kr/år.

Föreningens plusgiro är 68 36 66-2. Swish: 123 680 92 55.

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby. jorgen.petersson1945@gmail.com.

Hemsida: www.gotlandsflora.se

Vi finns också på Facebook i gruppen Gotlands Botaniska Förening.

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 070-655 82 05
V. ordf.	Agnita Ekman, Kinbergs plats 7, 621 57 Visby	tel 073-655 24 09
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Bo Svensson, Västerhejde Backskogsvägen 16, 621 99 Visby	tel 073-631 40 87
Övriga	Marie Jacobsson, Lärbro Kajlungs 3454, 624 53 Lärbro	tel 073-679 82 16
	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
	Dennis Nyström, Bogegatan 29, 621 42 Visby	tel 070-626 88 36
	Caroline Sunnerstam, Villavägen 16, 624 62 Fårösund	tel 076-252 62 28

Omslagsbild: Axveronika *Veronica spicata* och solvända *Helianthemum nummularium*, Stenstugu, *Vamlingbo*, 8 september 2023. Foto Marita Westerlind.

Tryck: Åtta45

Röd skogslilja *Cephalanthera rubra* vid Blåhäll på Tofta skjutfält

JÖRGEN PETERSSON

Kartor Stellan Hedgren

Min favorit bland Sveriges orkidéer är otvivelaktigt röd skogslilja *Cephalanthera rubra*. Dess högvuxna uppenbarelse med sin oftast rika blomning av rosaröda, stora blommor i en solbelyst glänta i kalktallskogen slår det mesta i gotländsk natur. Att denna praktfulla orkidé också är en sällsynthet i landet som helhet gör att glädjen blir stor varje gång man möter den. Det är också här på Gotland som man har störst chans att finna arten. På fastlandet för röd skogslilja en tynande tillvaro med cirka 500 plantor årligen. Beståndet på Gotland är kanske hundra gånger det på fastlandet, alltså ungefär 50 000 exemplar. Röd skogslilja i Sverige är därmed en ansvarsart för Gotland, eftersom huvuddelen av artens bestånd finns inom landskapets gränser.

Röd skogslilja i Sverige förutom Gotland

Denna orkidé är i Sverige fridlyst och rödlistad som Nära hotad (NT, år 2020). Eftersök i Artportalen och Artfakta för åren 2014–2023 (samma period som min inventering vid Blåhäll) har gjorts rörande växtplatser och antal för röd skogslilja i respektive landskap utanför Gotland. Endast det högsta antalet för ett enskilt år under denna period på respektive växtplats har antecknats. Denna orkidé förekommer främst i de östra delarna av Götaland och Svealand, men också i Västmanland (fyra närliggande växtplatser; maxantal 24 plantor), Närke (två växtplatser; maxantal 14 plantor), Västergötland (en växtplats; maxantal 15 plantor), Värmland (två växtplatser; maxantal 24 plantor) och särskilt rikligt i Dalsland (16 växtplatser; maxantal 105 plantor). Mer vanlig är arten i Småland (14 växtplatser; maxantal 156 plantor), Östergötland (nio växtplatser; maxantal 53 plantor), Södermanland (24 växtplatser; maxantal 547 plantor) och Uppland (sex växtplatser; max-

Röd skogslilja *Cephalanthera rubra*, ovan klint nordost Blåhäll, Tofta. Foto Jörgen Petersson.

antal 89 plantor). Sammantaget har 1 027 plantor registrerats i Sverige (förutom Gotland) på 78 växtplatser (vissa av dessa är dock svåra att avgränsa). Ett enskilt år är antalen säkerligen lägre. Sundberg (2017) anger 568 plantor för fastlandet som helhet år 2015, och maxantalet på alla lokaler under perioden 1990–2015 var 1 035 plantor (allt utifrån rapporter i Floraväxteriet).

Röd skogslilja på Gotland (sockennamnen är kursiverade i de följande texterna)

Enligt uppgift av Wikström (1829) hittades röd skogslilja som ny för landet av Olof Schwartz vid dennes resa på Gotland år 1782 (dagboksanteckning). Var på Gotland Schwartz såg arten anges inte.

Under första hälften av 1800-talet var röd skogslilja känd från *Burs*, *Kräklingbo* (Torsburgen), *Västerhejde* (Vibble), *Ekeby* (Hägsarve), *Hall* (Vestös), *Lärbro* (Storugns) och *Rute* (Fardume; Furilden).

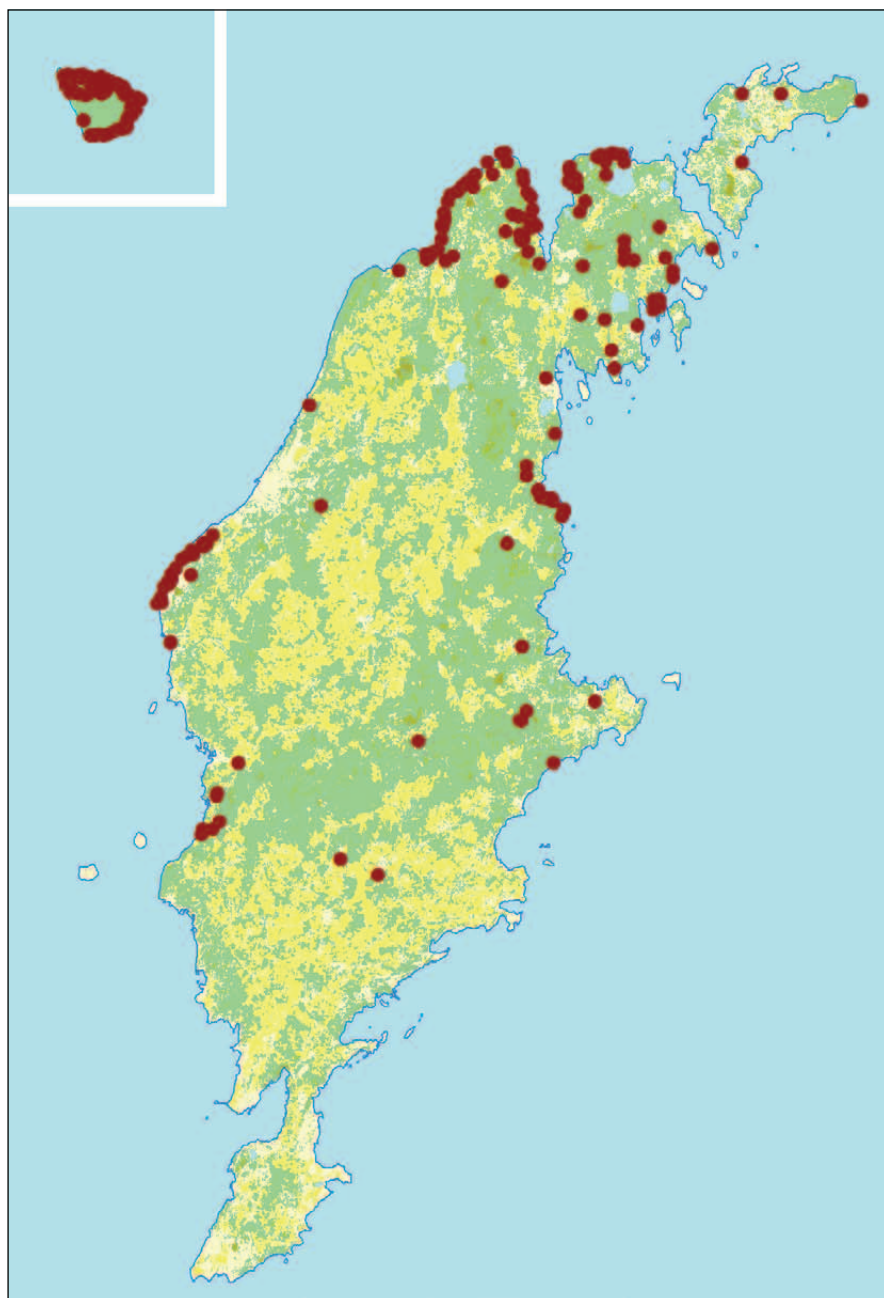
Förutom de ovan välbesökta växtplatserna tillkommer under andra hälften av 1800-talet fynd från *Fide* (Hjorters änge), *Linde* (Asträsk), *Lojsta* (Ramträsk), *Fröjel* (mellan Stenstugu och Nymans), *Klinte* (nära kyrkan), *Eskelhem–Stenkumla* (vid landsvägen), *Västerhejde* (Hallbrosslott; Kuse; Högkling), *Gothem* (norr Gothemsån), *Othem* (Slite), *Hellvi*, *Lärbro* (Glästäde; Storsågen vid Banne), *Hangvar* (Irevik; Snäckers; Kappelshamn), *Hall* (Medebys), *Fleringe* (Lundarhage), *Bunge* (Fårösund) och *Fårö* (Broa; Ajnens; Gotska Sandön). En kollekt anges vara samlad i *Visby* vid Skolbetningen, men tas ej upp av Johansson (1897, 1910).

Före Projekt Gotlands Flora (start 1983) hittas arten även i *Grötlingbo* (Sles), *Lau* (Snausarve änge), *Tofta* (Blåhäll), *Västerhejde* (Rövar Liljas håla–Högkling; Nygårds; nära Kneippbyn), *Gothem* (syd Råbyträsk; Byngnu; Gothemhammar; Gothemsåns utlopp), *Lummelunda*, *Boge* (Tjälder), *Hellvi* (norr kyrkan), *Lärbro* (Träskmyr), *Hangvar* (Flenvice), *Hall* (Norrby; Jännklingen; Hallshuk), *Fleringe* (Bläse), *Bunge* (nära Stenstugu) och *Fårö* (Holmudden vid fyren).

Under tiden för Projekt Gotlands Flora (1983–2015) hittades röd skogslilja i följande socknar: *Grötlingbo*, *Fröjel*, *Klinte*, *Tofta*, *Västerhejde*, *Linde*, *Buttle*, *Kräklingbo*, *Östergarn* (eventuellt *Gammelgarn*?), *Anga*, *Endre* (eventuellt *Follingbo*?), *Gothem*, *Stenkyrka*, *Bäl* (?), *Boge*, *Othem*, *Hellvi*, *Lärbro*, *Hangvar*, *Hall*, *Fleringe*, *Rute*, *Bunge* och *Fårö*.

Under senare år (2016–2023) har fynd gjorts i nya socknar med 11 plantor år 2023 i före detta Storträsk i *Silte* (Morgan Johansson och Magnus Lindström i Artportalen) samt noterats i blom vid Ansarve i *Stenkumla* år 2022 (Peter Olofsson i Artportalen). Den senare växtplatsen kan överensstämma med noteringen ”Vid landsvägen mellan Eskelhem och Stenkumla d. 8/7 1889” (Fr.E. Ahlqvengren i S; jämför ovan). Dessa två fynd finns ej med på karta 1 (se nedan).

I stort verkar röd skogslilja förekomma inom samma områden som var kända redan under 1800-talet och i början av 1900-talet. Vissa växtplatser på den södra delen av ön, i *Fide*, *Grötlingbo*, *Burs* och *Lau*, verkar dock ha försvunnit. Huvudbestånden

Karta 1. Förekomst av röd skogslilja på Gotland.

finns fortsatt främst i kustnära socknar från Östergarnslandet och *Fröjel* i söder till *Hangvar*, *Hall*, *Lärbro* och *Fleringe* i norr samt med särskilt rikliga bestånd på Gotska Sandön (karta 1). Varför denna orkidé, med något undantag, inte finns på kuststräckan från *Visby* till *Stenkyrka* är ett mysterium. Förmodligen har numerären på Gotland ändå ökat under 1900-talet på grund av minskat utmarksbete (Ingmansson 2021).

Uppgifter om röd skogslilja på Tofta skjutfält och i dess omgivningar

Den första uppgiften för närområdet till skjutfältet och Blåhäll härrör från början av 1800-talet, då *Vibble* i *Västerhejde* nämns i en handskrift (Landeberg 1811, publicerad av Johansson 2010). Förmodligen avses samma växtplats där ett belägg togs 1854, nämligen vid Hallbrosslott i *Västerhejde* (Oskar Anian Westöö i UPS, VI; publicerat i Westöös sockenflora, åtminstone med i en avskrift från 1864, senare i Eisen & Stux-

Röd skogslilja *Cephalanthera rubra* sydost Blåhäll, *Tofta*. Foto Jörgen Petersson.

Röd skogslilja vitblommig, nordnordväst Svinbryåker, *Tofta*. Foto Jörgen Petersson.

berg 1869). En lång rad av kollekter har därefter samlats vid Hallbrosslott. Växtplatsen är belägen vid norra kanten av skjutfältet, främst i nordsluttningen av fornborgen vid Hallbrosslott, där den ännu finns kvar. Under första hälften av 1900-talet tillkom växtplatser i denna del av *Västerhejde* också vid Kuse, nordost om Ygne, Rövar Liljas håla–Höglint, Höglint, Nygårds samt nära Kneipbyn.

Uppgifter från själva skjutfältet föreligger från 1905, då en kollekt togs på skjutfältet i *Tofta* (Karl Johansson i UPS). Året efter, alltså 1906, specificeras växtplatsen till Blåhäll (Elias Thore Fries i LD, OHN, UPS). Johansson själv anger (1910) att upptäckten av röd skogslilja vid Blåhäll gjordes av ”D:r K. Bohlin”. Förmodligen hade då även Johanssons belägg från 1905 tagits vid Blåhäll.

Under Projekt Gotlands Flora (1983–2015) finns noteringar av röd skogslilja från hela området vid Blåhäll från Fallbackskog till söder om Stavklint (Torbjörn Lindell, Gun Ingmansson). Arten återkommer, efter en lucka runt Stavklint, vid Klintskogen/innanför Allhagevik, vid Allhagemyr, som ovan sagts vid Hallbrosslott (även väster om fornborgen) samt i området runt Kuse (Gun Ingmansson, Joakim Andersson Hemberg i Artportalen). Eftersom arten under projektet skulle anges endast i varje kilometerruta är exakta koordinater inte kända inom alla rutor.

Under senare år har röd skogslilja också noterats centralt på Tofta strand, där arten hittats inom sydligaste delen av Smågårde naturskogs naturreservat 2022 (Jörgen Petersson i Artportalen) samt på stranden lite söder om och norr om bäcken från reservatet (2017–2018, Gustav Hammarhjelm i Artportalen).

Tidigare inventeringar och uppgifter om antal på Gotland

Sveriges rikaste bestånd växer på Gotska Sandön. Vid en inventering 2019 inräknades 34 840 plantor på ön (Sundberg & Andersson 2019). Eftersom de sterila plantorna inte alltid räknades på grund av tidsbrist bör antalet ha varit klart över 35 000 exemplar. Året 2019 bedömdes av Mattias Iwarsson (mångårig besökare på Gotska Sandön) vara ett normalår för röd skogslilja på den ön. Året innan, det vill säga 2018, var i stället ett toppår. Hur många fanns det då?

Andra områden som har räknats mer noga är markerna söder om stranden vid Irevik i *Hangvar*, där 1 818 plantor fanns 2014. Då arten växer även inne på tomterna i sommarstugeområdet finns troligen än fler exemplar söder om Irevik. Bestånden sydväst om Lergrav i *Rute* (2013) och vid Bläse i *Fleringe* (2014) uppskattades båda till över 100 individ. I skogarna söder om Saxriv i *Fleringe* bedömde jag att åtminstone några hundra plantor växte inför exkursionen 2023. Sydost om nedre delen av Gothemsån i *Gothem* inräknades 110 plantor år 2016. Övriga växtplatser på ön håller minst 700 exemplar, men troligen betydligt fler.

Initiativ från läsarna till dessa rader att räkna plantorna på de olika växtplatserna mottager jag tacksamt de kommande åren. Numera har skyddsklassningen tagits bort för röd skogslilja i Artportalen, varför alla kan se var äldre växtplatser finns. Så då kan ni besöka lokalerna och räkna plantorna.

Inventeringsområdet för röd skogslilja runt Blåhälls fiskeläge

Jag har under flera år inventerat förekomsten av röd skogslilja inom ett område från Fallbackskog i söder norrut till markerna söder om Stavklint, en sträcka på cirka 3 600 m från söder mot norr och upp till cirka 450 m från väster mot öster. Österut begränsas området ovanför klinten av där förekommande öppna alvarmarker, vilka inte lämpar sig för denna orkidé (jfr karta 4 på sidan 71 för geografiska namn).

Från alvaren österut övergår markerna i gles kalktallskog med inslag av gran ovanför den markerade kalkklinten (Höglintskalksten) som löper parallellt med kusten, cirka 450 m innanför kusten i söder, cirka 300 m vid Blåhäll för att sedan smalna av norrut till cirka 125 m från kusten söder om Stavklint. Nedanför klinten finns ofta blockmarker av nedrasade delar från kalkklinten och en del grottor och överhäng i själva klinten. Under ancylustiden (för cirka 10 800–9 500 år sedan) låg just Ancylus-sjön vid denna klintkant, då vågpåverkan från sjön bildade dessa grottor och blockmarker. Särskilt imponerande är Haugstain 500 m sydsydväst om Blåhälls fiskeläge, ett nedfallet sjok från klinten som ställt sig på högkant. Cirka 100 m från klintkanten är marken relativt plan, endast svagt lutande mot sydväst och väst. Både söder och norr om Svinbryåker finns flera parallella strandvallar i skogen med kalkgrus på topparna och djupare kalkjord i svackorna mellan vallarna. Här växer en till synes genuin kalkbarrskog med stort inslag av döda stående träd och fallna lågor. Västerut följer så en markerad kalksluttning ner mot ytterligare ett planare område. På sina håll sipprar

Kalkbarrskog, syd Svinbryåker, *Tofta*. Foto Jörgen Petersson.

det vintertid ut vatten ur denna kalksluttning i östra kanten, vilket bidrar till bildning av några källmyrar samt större fält med öppen kalkbleke, till exempel vid Svinbryåker och Burggataåker. Dessa däms delvis av littorinagränsvallen västerut innan marken åter sluttar svagt ner mot kustvägen förbi Nyrevsudde. Utanför kustvägen både söder om Blåhäll och norrut mot skjutbanan avslutas området av ytterligare en markerad kalksluttning (margelsten ur Visbylagren) ner mot Östersjön.

Området nedanför kalklinten har endast delvis påverkats av militärens övningar i området. Viss körning med fordon har förekommit i skogen söder om Svinbryåker liksom på några tvärvägar från ovanför kalkklinten ner mot kustvägen. En del träd har "skottskador" och har blivit kapade vid skjutningar. Ovanför Blåhälls fiskeläge fanns tidigare ett centrum för militärens närvaro på skutfältet. Nu återstår endast någon enstaka byggnad och en minnessten. Mot klintkanten ligger här en förfallen jaktskyttebana. Mellan Blåhäll och Stavklint ligger en skjutbana med tillträdesförbud. Här hålls den plana marken öppen för skjutövningarna.

Växtlighet i inventeringsområdet

Bland träden dominerar tall *Pinus sylvestris* och gran *Picea abies*. Bland lövträden finns mest rönn *Sorbus aucuparia* och oxel *S. intermedia* samt en del finnoxel *S. hybrid*a och klippoxel *S. rupicola*. Murgröna *Hedera helix* slingrar sig upp i träden på några platser. Måbär *Ribes alpinum* växer i kalkklinten, och fläder *Sambucus nigra* ses en del i blockområdena. I kanter av våtare marker växer slån *Prunus spinosa* och hagtornar *Crataegus*. Närmast Blåhäll har tidigare odlade träd och buskar spritt sig, såsom skogsklematis *Clematis vitalba*, vitoxel *Sorbus aria*, bok *Fagus sylvatica*, tysklönn *Acer pseudoplatanus* och gordon-schersmin *Philadelphus lewisii*. Även spärroxbär *Cotoneaster divaricatus* har från odling etablerat sig i rätt rika bestånd i skogarna. Naturligt förekommande är släktingen alvaroxbär *C. canescens*.

I blockmarkerna närmast klintarna i öster växer både majbräken *Athyrium filix-femina* och träjon *Dryopteris filix-mas*. På själva blocken finns även murruta *Asplenium ruta muraria* och kalksvartbräken *A. trichomanes* ssp. *quadrivalens*. I kalkbarrskogen västerut finns ofta bestånd av taiga-örnbräken *Pteridium aquilinum* ssp. *latiusculum*, på något ställe även underarten slokörnbräken ssp. *aquilinum*.

Fläder *Sambucus nigra* i blom, nedom klint sydost Blåhäll, Tofta. Foto Jörgen Petersson.

Haugstain, 500 m syd Blåhäll, Tofta. Foto Jörgen Petersson.

Bland gräsen i skogsområdena är piggrör *Calamagrostis varia* och lundskäfting *Brachypodium sylvaticum* vanliga. Framför allt söderut i Fallbackskog och upp mot Burggatskog finns bestånd av gotlandsmåra *Galium rotundifolium*. Den står gärna i svackorna mellan strandvallarna, där jordtäcket är lite djupare. Här växer också ängsmörblomma *Ranunculus polyanthemos* ssp. *×polyanthemoides*, vårärt *Lathyrus vernus*, svinrot *Scorzonera humilis*, sårläka *Sanícula europaea*, enstaka grönpyröla *Pyrola chlorantha* samt bland orkidéerna också purpurknipprot *Epipactis atrorubens*, nästrot *Neottia nidus-avis* och skogsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora*.

I områdena med kalkbleke vid Svinbryåker och kanske främst vid Burggatåker finns förutom rikligt med röd skogslilja även gott om purpurknipprot samt klöverärt *Lotus maritimus*, småtörel *Euphorbia exigua*, spåtistel *Carlina vulgaris* och jordtistel *Cirsium acaule*. Några liknande, men betydligt smalare, stråk med kalkbleke finns också öster om skjutbanan. I källmyren nedanför Haugstain i norra delen av Burggatskog växer den sällsynta källnaten *Potamogeton coloratus* samt ängsstarr *Carex hostiana*, näbbstarr *C. lepidocarpa* ssp. *lepidocarpa*, axag *Schoenus ferrugineus*, majviva *Primula farinosa*, tätört *Pinguicula vulgaris*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata* och brudsporre *Gymnadenia conopsea*.

Mellan dessa öppnare, vattenberoende marker finns likt längre österut gles kalkbarrskog, ofta på strandvallar. Kalkbarrskogen söderut fortsätter även västerut från littorinagränsvallen ner mot kustvägen söderut från Blåhäll. I denna del är skogstry *Lonicera xylosteum* framträdande. Närmare Blåhäll har tidigare grustäkt förändrat miljöerna, vilka nu är torra med kalkklapper och i stort sett utan växtlighet.

Ovanför klinten och längs körvägen från Blåhäll norrut mot Stavklint har markerna ett tunnare sandtäckte ovanför kalkberget. Här växer gles kalkbarrskog med tall och gran. Mjölon *Arctostaphylos uva-ursi* finns här mer frekvent, ofta växande i mattor. Där skogen glesar ut finns en intressant torrängsflora med flera sällsyntare arter, såsom backfingerört *Potentilla sternerii*, raggär *Cerastium brachypetalum* och flockarun *Centaureum erythraea* var. *erythraea*. Bland orkidéer som har noterats här finns nästrot, skogsnattviol och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*.

Tiden för inventeringarna av röd skogslilja

Noteringar har gjorts främst under åren 2014 (1 dag), 2019 (1 dag), 2021 (2 dagar), 2022 (6 dagar) och 2023 (8 dagar). Den södra delen av markerna ovanför klinten och runt körvägen från Blåhäll upp mot Stavklint inventerades 2014 (22 juni). Resterande delar ovanför klinten norrut undersöktes 2019 (23 juni). Området nedom klinten norr om skjutbanan och upp mot Stavklint genomsöktes 2021 (22 och 25 juni). Under 2022 (29 juni, 2, 5, 8, 9, 11 juli) antecknades bestånden av röd skogslilja nedom klinten i Fallbackskog över området runt Svinbryåker och upp mot Burggatskog i höjd med fornborgen. Slutligen under 2023 (28–30 juni, 2–4 och 6–7 juli) inventerades skogarna från fornborgsområdet vid Burggatskog via Blåhäll upp till skjutbanans norra del. Samma år genomströvades skogarna ovanför klinten söder om Blåhäll ner till fornborgen. Resterande skogar ovanför klinten söderut och bort mot Vårdkashöjden samt nordostut mot Brajdstig har inte inventerats, men här finns inga tidigare kända växtplatser för röd skogslilja. Det kan dock dölja sig plantor även här.

Tidsspannet för mina undersökningar är alltså tio år. Sakerligen har antalet plantor på artens växtställen varierat mellan olika år, vilket vi vet är typiskt för orkidéer. Vissa år är förhållandena optimala med bra blomning. Under andra år med sämre förutsättningar ses färre plantor i blom. Sundberg (2017) anger att 30–60 % av exemplaren blommar ett enskilt år. Min förhoppning är dock att undersökningarna kan ligga till grund för framtida jämförelser eftersom de sedda plantorna har mätts in med oftast 3 meters noggrannhet. Åtminstone under senare år har även sterila plantor räknats.

Metodik vid inventeringarna

Ovan nämnda områden genomströvades inom cirka 50 m breda stråk, då omgivningarna kontrollerades med hjälp av kikare för att plantorna skulle upptäckas. När ett bestånd hittades mättes dess position in med GPS. I början av inventeringen främst i området ovan klinten längs körvägen mellan Blåhäll och Stavklint räknades större områden, varför koordinaterna där angavs med endast 10 meters noggrannhet. I övriga områden inräknades plantorna inom cirka 3 m innan en ny koordinat togs för nya plantor. Antalet blommande exemplar noterades, liksom sterila bladexemplar. Vidare antecknades påverkan av bete från rådjur. Kaniner och harar kan också förekomma i markerna, men sågs inte i någon större utsträckning. Slutligen undersöktes växtmiljön samt eventuella följearter i närheten. Allt material matades så småningom in i Artportalen, där det nu finns tillgängligt. Eventuella dubbletter har tagits bort. Uppgifter från Artportalen av andra botanister har medtagits om de avser koordinatsatta växtplatser, där jag själv saknar noteringar för röd skogslilja (Johan Andersson, Mattias Andersson, Gillis Aronsson, Gun Ingmansson, Dennis Nyström, Amanda Overmark, Åke Svensson, Charlotte Wigermo i Artportalen). Enstaka av dessa fynd har gjorts före inventeringsperioden.

Resultat av inventeringarna av röd skogslilja vid Blåhäll 2014–2023

Sammantaget har under inventeringarna 4 499 plantor setts på 656 koordinatsatta växtplatser (karta 2 s. 69) i det ovan beskrivna området. Ett exemplar hade en extra stjälk, varför antalet kan avrundas till 4 500. Under goda år, vilket det till exempel inte var torråret 2023, bör det finnas runt 5 000 plantor vid Blåhäll. En bit norr om Svinbryåker sågs tre vitblommiga plantor.

Av de noterade plantorna var 732 sterila, det vill säga bestod endast av mindre blad-exemplar. Dessa fanns vid 145 växtplatser (karta 3 s. 70). Andelen sterila var alltså drygt 16 %. År 2014 eftersöktes dock inte eventuella sterila plantor, och det är osäkert om andra botanister har gjort så eller inte andra år. Om dessa fynd tas bort med sina 567 plantor var andelen sterila i övrigt 18,6 %. År 2019 var andelen sterila knappt 13 % (11 av 86 plantor), 2021 knappt 2 % (19 av 1 036 plantor), 2022 närmare 31,5 % (459 av 1 461 plantor) samt slutligen 2023 nära medelvärdet med 18 % (243 av 1 347 plantor).

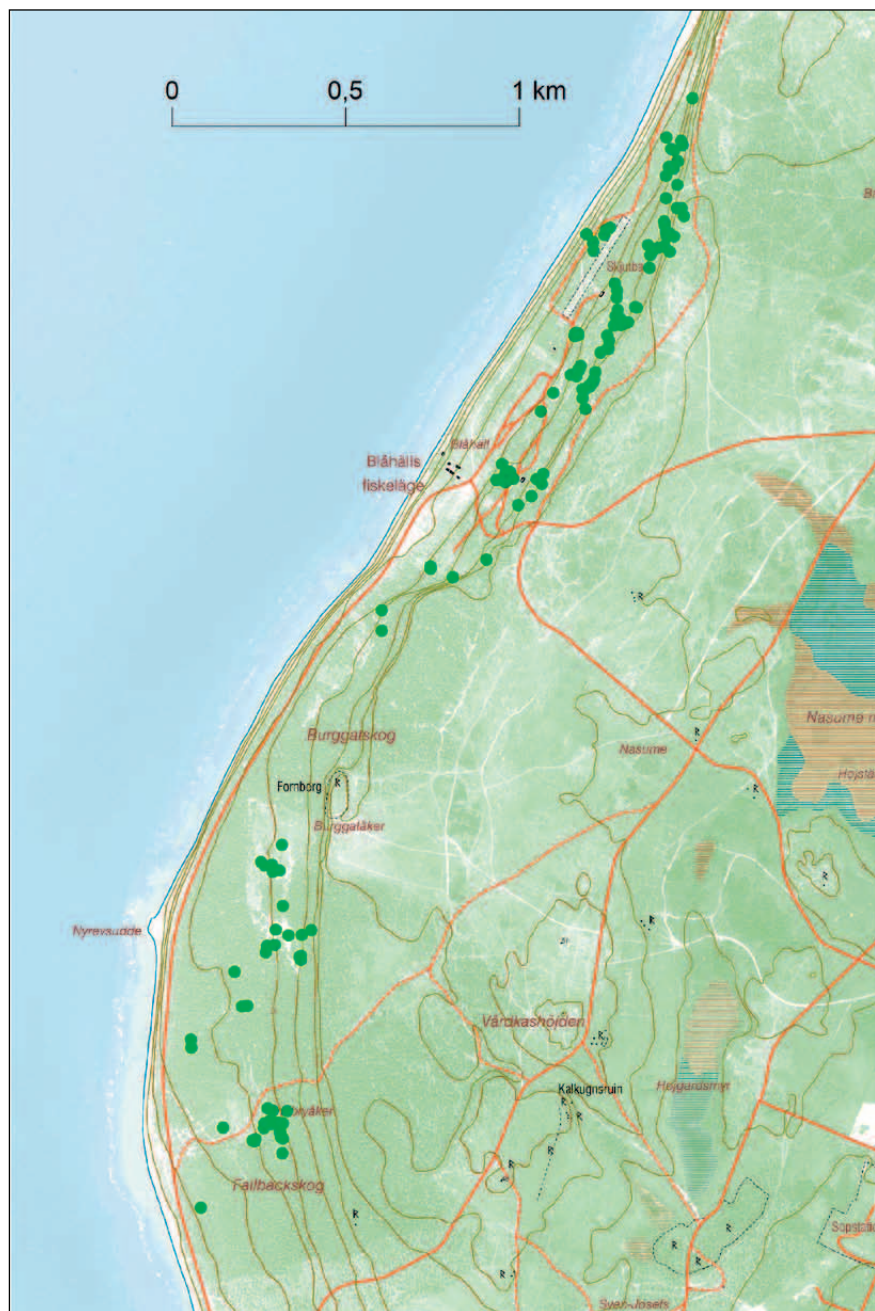
Orsaken till dessa skillnader i andelen sterila plantor är svår att utröna. Väderleken under åren för inventeringarna tycks ha varit rätt lika. Alla de fyra åren från blomningen föregående år till blomningen de undersökta åren har haft ett värmeöverskott i förhållande till normalvärdena för perioden 1991–2020. Likaså ligger nederbörden nära de normala mängderna, något högre dock fram till blomningen 2022 jämfört med 2021. Min teori är i stället att jag under 2022 inventerade områdena med kalkbleke vid Burggatåker, där det fanns rikligt med röd skogslilja, men andelen sterila småplantor var hög på grund av uttorkning av blekefälten. Nederbörden under juni detta år var bara cirka 60 % av den normala. Förmodligen slår utebliven nederbörd hårdare mot plantorna i denna utsatta miljö med stark solinstrålning i jämförelse med de mer slutna skogar som inventerades andra år.

Avbetade plantor antecknades inte 2014 och 2019, eller också fanns det inte några som hade betats. Under senare år har betesskadorna på bestånden av röd skogslilja ökat markant vid Blåhäll (karta 4 s. 71). År 2021 noterades 19 avbetade plantor av 1 036 inräknade, alltså 2 % betade. År 2022 sågs 116 avbetade plantor av de inräknade 1 461, alltså 7,9 %. År 2023 slutligen hittades 168 avbitna plantor av de 1 347 räknade, alltså 12,5 % betade. Sammanlagt hade 303 plantor på 101 växtplatser betats under inventeringsperioden av 4 499 plantor räknade. Alltså hade 6,7 % av stjälkarna blivit betade under hela perioden. Ofta är stängeln avknipsad mer än 20 cm upp, varför jag antar att det är rådjur som har ätit de näringsrika knopparna alternativt blommorna. Harar och/eller kaniner kan dock inte helt uteslutas.

Rådjur smugglades in till Gotland från fastlandet under slutet av 1900-talet av oförsiktiga jägare, som inte anade de negativa konsekvenser detta nu har medfört både för naturen och för människorna på ön. Antalet djur uppskattas nu till cirka 15 000. Den ökande och inte naturliga rådjursstammen på Gotland har under senare år blivit ett problem både för bilägare med ett stort antal kollisioner samt till viss del även för skogsbruket genom betade unga trädplantor. Under de senaste åren har betesskador också setts på flera skyddsvärda kärlväxter, bland annat nipsippa *Pulsatilla patens* och

Karta 2. Röd skogslilja *Cephalanthera rubra*, Blåhäll, alla plantor 2014–2023.

Karta 3. Röd skogslilja *Cephalanthera rubra*, Blåhäll, sterila plantor 2014–2023.

Karta 4. Röd skogslilja *Cephalanthera rubra*, Blåhäll, avbetade plantor 2014–2023.

flera arter av orkidéer, däribland alltså röd skogslilja. Om ökningen av rådjursstammen fortsätter kommer det åtminstone lokalt att bli problem för öns naturliga flora.

Än så länge kan man alltså njuta av en rikedom av röd skogslilja runt Blåhalls fiskeläge. Kanske finns en tiondel av Sveriges bestånd i området. Eftersom skjutfältet är aktivt måste man dock vara uppmärksam på avlysningar, då man alltså inte får vistas på skjutfältet. Hittills har området varit öppet efter midsommar i samband med semesterperioden, men det kan ändras framöver på grund av ökad militär verksamhet.

Njut så länge det går av denna pärla i den gotländska naturen!

Tack till Stellan Hedgren för produktionen av kartorna!

Källor:

Artfakta, <https://artfakta.se/>.

Artportalen, <https://www.artportalen.se/>.

Eisen, G. & Stuxberg, A. 1869. *Gotlands Fanerogamer och Thallogamer med fyndorter för de sällsyntare*. – Uppsala.

Johansson, B.G. 2010. Simeon Landeborgs Flora Gothlandica. – *Rindi* 30: 55–145.

Johansson, K. 1897. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi grundade på en kritisk behandling af dess kärlväxtflora. – *KVAH* 29 nr 1.

Johansson, K. 1910. Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. – *Bot. Notiser* 1910: 209–258.

Landeberg, S. 1811 (manuskript). *Flora Gothlandica*. – Förvaras på Centrum för Vetenskapshistoria hos Kungliga Vetenskapsakademien. Manuskriptet publicerat av Johansson (2010; se ovan).

SLU Artdatabanken 2020. *Rödlistade arter i Sverige 2020*. – SLU, Uppsala.

Sundberg, S. 2017. Hur går det för röd skogslilja och ryl? – *Svensk Botanisk Tidskrift* 111: 90–104.

Sundberg, S. & Andersson, J. 2020. 35 000 röda skogsliljor! Intryck från ett floraväktarläger på Gotska Sandön. – *Rindi* 39: 3–10.

Westö, O.A. 1852 (manuskript, med senare avskrifter). *Förteckning på Växtställen för Rarare Växter inom de särskildta Socknarne på Gotland*. – En avskrift från 1864 förvaras hos Gotlands Botaniska Förening.

Floraväktarläger på Gotland 2023

– en sammanställning

SOFIA LUND

Nationell samordnare för floraväkteriet

Under 2023 ordnade Svenska Botaniska Föreningen två floraväktarläger, ett av dem på Gotland. Under en vecka, 31 juli till 4 augusti, floraväktades det därför flitigt på ön.

Gotland har tidigare inte haft så mycket floraväktarverksamhet. De gotländska botanisterna har haft fullt upp med annat. Men nu är det dags för en förändring. Därför var det extra kul att så många gotlänningar, sommargotlänningar och gotlänningar i exil deltog under lägret.

Vi var arton deltagare. Flera vana floraväktare från fastlandet och grannön Öland deltog och kunde dela med sig av pepp och erfarenhet. Vi utgick från ett vandrarhem i Ljugarn. Vi hade hela huset för oss själva så det fanns gott om utrymme.

Under dagarna åkte vi ut i mindre grupper åt olika håll och floraväktade. På kvällarna delade vi erfarenheter med varandra, artbestämde sådant vi hittat under dagen och planerade för nästa dag. Några deltagare var nybörjare som under dagarna fick lära sig hantverket.

Sommarens kraftiga torka var ett orosmoment. Skulle de arter vi var ute efter gå att floraväkta? Men veckan före lägret kom det lite regn, och det räckte för att naturen skulle grönska igen. Torktåliga arter svarar snabbt på regn.

Första dagen letade vi efter alvarstånd. Övriga dagar var det lite mer blandad kompost. Fokus låg då främst på kalkkrassing, gulyxne, öselskallra och bungerönn. Det här är arter som liksom alvarstånd omfattas av EU:s art- och habitatdirektiv. Det innebär att Sverige som medlem i EU har förbundit sig att bevara dem. Ett led i det arbetet är att ha koll på hur det går för arterna och vart sjätte år rapportera deras tillstånd till EU. För att få lite variation passade vi på att floraväkta även andra arter som det var bra inventeringstid för. Totalt besöktes ungefär 230 lokaler, varav 170 var med EU-arter.

Vi fick se många fina miljöer och arter under dagarna, inte bara dem vi letade efter utan även fåglar och insekter.

Stort tack till er som deltog! För att ni tog er långa inventeringsdagar, i ur och skur, ibland i svårframkomlig terräng med taggiga snår eller täta agbestånd och ibland med väl nyfikna nötkreatur. En punktering ställde också till det. Men vi fick ändå mycket gjort tillsammans. Tack också för att ni delade med er av er kunskap om gotländsk flora och fauna. Jag fick lära mig mycket under veckan.

Alvarstånds *Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica*. Foto Ingela Carlström.

Alvarstånds *Jacobaea vulgaris* ssp. *gotlandica*

Alvarstånds växer i ett begränsat område i en handfull socknar mitt på ön. Det är en tvåårig art, så man behöver kunna känna igen dem även när de inte blommar. Innan vi gav oss ut fick vi en gedigen genomgång om hur den ser ut, hur man skiljer den från andra arter i släktet och hur den växer. Det var mycket värdefullt. Väl i fält kunde vi räkna in sammanlagt 1 853 plantor, en del av dem i fin blom men de flesta som bladrossetter. På en del platser var det mer och på andra platser mindre än tidigare, men totalt sett så verkar arten vara stabil i antal på Gotland. Av 52 besökta lokaler återfanns arten på 38.

Kalkkrassing *Erucastrum supinum*

Kalkkrassing är en art som inte har en tydlig årscykel, så det är svårt att planera för när den bäst floraväktas. När förhållandena är de rätta dyker den upp, och vi hade tur. Regnet som kom veckan före lägret var den startsignal som behövdes.

Under lägret besöktes 69 lokaler. Kalkkrassing återfanns på 33 av dessa. Det är ett ganska bra resultat för en art som inte är helt ortstrogen. På naturliga växtplatser brukar den vara ganska stabil, men på störd mark är

Kalkkrassing *Erucastrum supinum*. Foto Sebastian Sundberg.

den ofta mer tillfällig. På fyra av lokalerna räknades mer än 1 000 plantor, på den största lokalen 13 000 plantor.

Ett område som hyser en stor andel av öns kalkkrassinglokaler är Tofta skjutfält. Det kunde på grund av militär verksamhet inte besökas under lägret, men Jörgen Petersson passade på att besöka området under helger före och efter vårt läger. Den kraftigt ökade militära verksamheten i området har det senaste året påverkat naturmiljön. Stora ytor som tidigare var alvarmark liknar nu mest en plöjd stenåker. Även om kalkkrassing gynnas av viss störning så är detta inte en positiv utveckling för arten.

Gulyxne *Liparis loeselii* VU

Gulyxne är så här års överblommad, men det är när den har gått i frukt som den är lättast att hitta. Dock är det en svårfunnen art. Små plantor kan lätt gömma sig i mer högvuxen vegetation. Det är inte heller lätt att begripa i vilken miljö man ska leta. Vi hittade den i artrika extremrikkärr som betades av nöt, hårt betade strandkärr där vegetationen bara var några centimeter hög, igenväxande strandkärr där pors, vass och ag gjorde det svårt att ta sig fram samt i rena agkärr.

Vi eftersökte arten på arton av de tjugo kända växtplatserna i landskapet. Arten kunde återfinnas på tio platser. En lokal bedömdes vara utgången, ett par andra är kraftigt igenväxande, och även där är arten eventuellt utgången. En del av lokalerna ser fortfarande bra ut, och där kan arten mycket väl finnas kvar även om den undgått

Moa letar efter gulyxne. Foto Gun Ingmansson.

vår upptäckt. På de återbesökta lokalerna räknades sammanlagt 274 plantor. Utöver de återbesökta lokalerna gjordes nyfynd på två platser. Där räknades ytterligare 338 plantor. Det går nog att hitta arten på ytterligare några platser på Fårö.

Öselskallra *Rhinanthus osiliensis* NT

Öselskallra, eller vad vi nu ska kalla den här avvikande skallran som växer i källmiljöer, förekommer i två områden på Gotland. Dels i Hangvars socken i norr, dels i Fröjels, Levides och Gerums socknar mer centralt på ön. I det norra området finns elva växtplatser, i det södra tio. Under lägret besöktes samtliga växtplatser. Arten kunde återfinnas på elva av dessa. I det norra området räknades sammanlagt 964 plantor, i det södra området 738 plantor. Men arten är svårräknad, så det verkliga antalet kan vara något högre.

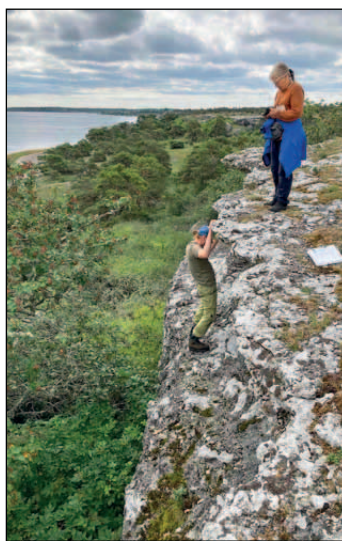
Bungerönn *Sorbus faohraei* CR

Bungerönn är en art som i hela världen finns bara i ett litet område på Bungenäs på norra Gotland. Alla kända växtplatser besöktes, och totalt hittades 23 plantor. Det är en alarmerande låg siffra. Det fanns många döda stammar av rönn/oxel i området. Kanske har de tagit stryk av senare års torrsomrar. Flera av de levande plantor som hittades var ganska små rotskott som kommit upp vid basen av grövre, numera döda stammar.

I området planeras det för bostadsbebyggelse. Om den kommer till stånd kommer artens livsutrymme att minska ytterligare. Det är ett mycket oroväckande scenario.

Mjältbräken *Asplenium ceterach* på Grogarnsberget.
Foto Gun Ingmansson.

Dennis och Gun tittar till en växtplats för mjältbräken *Asplenium ceterach*. Foto Josefin Kjellberg.

Mjältbräken *Asplenium ceterach* CR

Mjältbräken har tre kända växtplatser på Gotland. Under lägret besöktes dessa lokaler, och arten kunde återfinnas på alla tre. Totalt räknades 30 tuvor. Det är i dagsläget hela den svenska populationen.

Kal knipprot *Epipactis phyllanthos* EN

Kal knipprot är tidigare känd från arton platser på ön. Under lägret besöktes elva av dem. Arten återfanns med viss möda på fem av dessa. Totalt räknades sexton plantor. En lokal var så igenväxt att arten bedöms vara utgången där. På övriga lokaler behövs mer eftersök innan någon slutsats kan dras. Det är en svårfunnen art, och det kan vara så att den just i år hade dåliga förutsättningar.

Huvudtåg *Juncus capitatus* EN

Huvudtåg har på Gotland tidigare hittats på fyra platser. Nu kunde arten bara återfinnas på en av dessa, och där hittades endast fyra plantor. De övriga tre platserna brukas i dag på ett sätt så att det inte finns några förutsättningar för arten. Detta är ett nedslående resultat. Man får hoppas att arten finns på andra platser i närområdet, platser som vi i dag inte känner till. Annars är risken stor att arten kommer att försvinna från ön.

Gotlandstrav *Arabis planisiliqua* EN

Gotlandstrav är i Sverige känd endast från två platser på Gotland. I Viklau finns två floraväktarlokaliter, en på vardera sidan om en kanaliserad bäck, och vid Akebäcksmyr

Flikbrunört *Prunella laciniata*. Foto Jörgen Petersson.

i två olika dikeskanter intill åkermark. I år kunde arten hittas på tre av dessa lokaler. I Viklau hittades arten på båda sidor om ån. Där räknades sammanlagt 434 plantor. Vid Åkebäcksmyr kunde arten hittas endast vid det ena diket. Där räknades sammanlagt 35 plantor.

Ädelmynta *Mentha ×gracilis* 'Submascula' EN

Ädelmynta är på Gotland tidigare känd från två växtplatser. På båda platserna är det formen gotländsk ädelmynta som har hittats. Efter noggrant eftersök kunde arten i år inte återfinnas på någon av lokalerna. Det innebär att arten kan vara utgången från landskapet och att den gotländska formen kan vara helt borta.

Stor bockrot *Pimpinella major* EN

En lokal för stor bockrot besöktes under lägret. Arten eftersöktes noggrant vid två tillfällen, dock utan resultat. Men stora ytor var vid besöket välklippta, och platsen bör besökas igen ett annat år.

Flikbrunört *Prunella laciniata* EN

Flikbrunört är i Sverige känd från endast två områden på Gotland. Där finns en växtplats på sydöstra delen av ön och två varandra närliggande växtplatser på sydvästra delen av ön. Under lägret hann vi besöka två av dessa. På den ena lokalen, den i sydöst, hittades 1 670 skott. De växte längs stigar och vägkanter i ett med enbuskar annars

Kalkdån *Galeopsis angustifolia*. Foto Ingela Carlström.

kraftigt igenväxt område. Närboende kände väl till växtplatsen. På den andra lokalen kunde arten inte återfinnas.

Kalkdån *Galeopsis angustifolia* VU

Kalkdån är tidigare känd från sjutton växtplatser på Gotland, alla på norra delen av ön. Under lägret besöktes samtliga växtplatser. Arten kunde återfinnas på nio av dessa. På de talrikaste växtplatserna uppskattades antalet till 2 000, 70 000, 140 000 och 850 000 plantor. Sammanlagt uppskattas det gotländska beståndet i dagsläget utgöras av en dryg miljon plantor.

Källgräs *Catabrosa aquatica* VU

Källgräs är på Gotland tidigare känd från tre växtplatser. Under lägret kunde arten, efter att väl nyfikna ungnöt fintats bort, återfinnas på två av dessa, båda på södra delen av ön. På den ena lokalen räknades 12 strån och på den andra 1 500 strån. På den tredje lokalen, som ligger uppe i norr, kunde arten inte återfinnas, men här finns stora arealer med för arten lämplig miljö så den torde finnas kvar. Det vore bra om någon som sett arten där tidigare kunde återbesöka platsen så att vi får bättre koordinater.

Smalruta *Thalictrum simplex* ssp. *tenuifolium* VU

Smalruta är tidigare känd från elva platser på ön. Det bör dock vara möjligt att hitta ytterligare växtplatser om man söker i lämpliga miljöer. Under lägret besöktes sex lokaler. Arten kunde återfinnas på tre av dessa. Totalt räknades 14 520 stjälkar.

Mellanlumner *Lycopodium zeileri* VU

Mellanlumner har på Gotland tidigare hittats på två lokaler. Under lägret återbesöktes båda lokalerna, men arten kunde inte återfinnas på någon av dessa. Markskiktet, som består av mossor och ris, är i dag ganska slutet, kanske väl slutet för att mellanlumner ska kunna klara sig. Lokalerna bör besökas igen, gärna av någon som tidigare sett arten där, men risken finns att arten är utgången från landskapet.

Ljungögontröst *Euphrasia micrantha* VU

Ljungögontröst är på Gotland tidigare känd från fem växtplatser. Under lägret besöktes fyra av dessa, dock utan resultat. Kanske hade det varit för torrt under sommaren, kanske var vi där någon vecka för tidigt på säsongen. Lokalerna bör därför besökas igen ett annat år innan några slutsatser dras.

Hedblomster *Helichrysum arenarium* VU

Hedblomster har på Gotland tidigare haft en känd växtplats. Vid Kvarnåkershamn har arten funnits i ett begränsat område om några kvadratmeter. Igenväxning och kaninbete har vid tidigare besök angetts som hot. Nu kunde arten inte återfinnas. Platsen bör besökas igen ett annat år, men risken finns att arten är utgången från landskapet.

Kärrspira *Pedicularis palustris* – årets växt 2023

JÖRGEN PETERSSON

Kärrspira *Pedicularis palustris*, med de på Gotland förekommande underarterna vanlig kärrspira ssp. *palustris* och höstspira ssp. *opsiantha*, utsågs av Svenska Botaniska Föreningen till årets växt 2023. På Gotland genomfördes inte någon styrd inventering, utan en uppmaning till föreningens medlemmar att rapportera fynd av arten infördes i Rindi nr 1 2023 (Ingmansson 2023). Endast fyra uppgifter har inkommit till föreningen eller till Artportalen i skrivande stund (20 oktober 2023).

Underarten höstspira sågs spridd i ag *Cladium mariscus* i den nordöstra delen av Muskmyr i Sundre (24 juli, Jörgen Petersson). Från norra delen av Hoxelmyr i Fröjel rapporteras cirka 40 plantor av Leif Hägg. De övriga rapporterna kommer från *Gothems* socken, dels med 15 plantor från en agmyr vid Branden inom Kyrkebinge 1:14 (5) (6 juli, Anette Ankarstrand i Artportalen), dels från sydvästra delen av Storsund (7 juli, Josefin och Thomas Rostedt i Artportalen). För dessa rapporteras endast arten utan angiven underart. Från Hoxelmyr och Storsund är höstspira rapporterad tidigare, varför denna underart förmodligen avses. Agmyrarna vid Branden i *Gothem* är också rätt miljö för höstspira, och bilder av plantorna från växtplatsen visar att denna underart avses.

Den 17 juni eftersöktes underarten vanlig kärrspira vid Kullgårdsåns utlopp i Kappelshamnsviken (Jörgen Petersson) utan att någon kärrspira påträffades. Detta har tidigare varit en av få växtplatser för denna tidigt blommande underart enligt Gotlands flora (Johansson m.fl. 2016): ”Johansson (1916): på gräsbevuxen, dyblandad sand vid stranden av en liten å som utfaller i Kappelshamnsviken i Lärbro. Samlad i Lärbro, vid Kullgårdsåns utlopp i inre delen av viken 1914 (KJ i LD, S det. T. Karlsson 2015, UPS). Tidigast samlad vid Kappelshamnsviken 1908 (Le i S det. T. Karlsson 2015). Även sedd i ett kärr invid landsvägen i innersta delen av Kappelshamnsviken 1946 (Petersson ms, 1971).” Växtmiljön i området var välbetad och såg bra ut ännu 2023 med gott om olika orkidéer och till exempel pillerstarr *Carex pilulifera*, kärrvial *Lathyrus palustris*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, pors *Myrica gale* och andra arter som på fastlandet hittas i betade, sandigare, fuktiga miljöer. Ån är dock kanaliserad.

Höstspira *Pedicularis palustris* ssp. *opsiantha*, Muskmyr, Sundre.
Foto Marita Westerlind.

Ingmansson, G. 2023. Årets växt 2023 är kärrspira. – *Rindi* 43: 46–47.

Johansson, B.G., Petersson, J. & Ingmansson, G. 2016. *Gotlands flora*, band 2. – SBF-förlag, Uppsala.

Exkursionsrapporter 2023

Exkursion till Hejdeby hållar lördagen den 29 april

Vädret var mulet, och en något kylande sydostlig vind med en temperatur av 7 plusgrader svepte över de öppna hållmarkerna. Gun Ingmansson och jag, som skulle leda vandrigen, undrade om det över huvud taget skulle dyka upp några deltagare. Förvånade såg vi bil efter bil anlända med till slut 38 deltagare. Tydligt var törsten stor att hälsa vårväxterna välkomna efter vinterns mörker och kylslagna väder.

Vi började vandrigen från Slitevägen över alvarmarkerna mot sydost. På de annars kala kalkhällarna växte den lilla rödanlupna och vitblommiga grusbräcken *Saxifraga tridactylites* i små mosstuvor i fin kontrast mot mossans gröna färg. Andra små vitblommiga växter var vårarv *Cerastium semidecandrum*, nagelört *Draba verna* och stenkrassing *Hornungia petraea*. Gula var ståndarknapparna på backstarr *Carex ericetorum* samt kronbladen på småfingerört *Potentilla verna* och grå småfingerört *P. subarenaria*. Under rekognoseringen några dagar tidigare hittade Gun och jag också den sällsyntare släktingen gråfingerört *P. incana* med mer heltäckande stjärnhårig bladöversida. Förutom blåsippor *Hepatica nobilis* var även rosettjungfrulinets *Polygala amarella* blommor blå. Vi kunde även identifiera bladrosetterna av bergskrabba *Globularia vulgaris* med dess treuddiga blad, fältmalört *Artemisia campestris* utan speciell doft och stenmalört *A. rupestris* med sin malörtsdoft.

När detta alvar slutade följde vi en gammal ledningsgata mot söder till nästa alvarmark. Här var kalkhällarna kalare från växtlighet och dessutom perforerade av en mängd sprickor och hål, så kallad karst. Upplöst koldioxid i regnvatten i form av kolsyra hade under årmiljonernas lopp löst upp kalken och bildat dessa håligheter, som nu leder regnvatten och smältande snö ner i kalkberget. Här följer vattnet sedan spricksystem nere i berget och mynnar i källor i kanterna av de högre liggande kalkområdena, i detta fall troligen vid Sikhagen i sydost. Längs vissa av de större sprickorna var kalkhällen vitaktig och fri från de annars förekommande mörka skorplavarna. Orsaken är att den lilla hållsnäcka *Chondrina arcadica clienta*, som gömmer sig i sprickan, kommer upp på nätterna och betar av lavarna närmast sprickan. Sprickorna utgör en fuktigare och svalare miljö än de solexponerade hållarna runtomkring. Därför växte gott om blåsippor i sprickorna tillsammans med tulkört *Vincetoxicum hircundinaria* och stinknäva *Geranium robertianum*. Även hållmarkens träd och buskar slår rot främst här för att få tillräckligt med fäste och fuktighet.

Nipsippa *Pulsatilla patens*.
Foto Marita Westerlind.

Där dessa kalkhällar slutar söderut övergår växtmiljön till tallskog på sand över kalken. Här njöt vi av den praktfulla nipsippan *Pulsatilla patens*, som här brukar förekomma med cirka 250 blommande plantor. När alla avnjutit den violetta färgprakten hos nipsippans blommor med inslag av gult på ståndarna i mitten sökte vi oss norrut igen längs en körväg. Matsäcken skulle nu intas i kanten av nästa skogsdunge mot nordväst.

Efter pausen fortsatte vi längs stigen, tvärade genom tallskogen mot norr, rundade det stora kalkbrottet och hittade till slut en ny stig norrut. Vid en sydvänd öppen, sandig torrbacke besåg vi en riktig sällsynthet, nämligen ärtväxten luddvedel *Oxytropis pilosa*, som vid denna tidpunkt kunde bestämmas enbart på de håriga bladrosetterna och fjolårets intorkade blomstänglar. Denna stäppväxt är i Sverige funnen endast på Gotland och i Östergötland. I det solvarma kalkgruset hade också sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma* börjat att blomma, liksom de första blå knapparna hos bergskrabba.

Vi fortsatte norrut längs kalkbrottskanten, där det i körvägskanten fanns en rugge med backtimjan *Thymus serpyllum* vari det stod en fjolårsstängel av timjansnyltrot *Orobanche alba*. Här blommade också alvararv *Cerastium pumilum*, med sina betydligt större blommor jämfört med vårarvens som vi hade sett tidigare. I grovt kalkgrus på andra sidan körvägen växte några plantor av kalknarv *Arenaria gothica*, vilka ännu var bara i knopp. I samma miljö lite längre norrut kunde vi i en jordfylld spricksträng leta upp plantor av dvärgbussen gotlandssolvända *Fumana procumbens*. Tiden led, och vi skyndade oss nu tillbaka mot bilarna vid väg 147, där exkursionen avslutades.

Jörgen Petersson

Fika på rad i en skogsdunge på Hejdeby hällar. Foto Marita Westerlind.

Exkursion till Anga prästäng lördagen den 27 maj

Natten hade varit kall, med frost på sina ställen, men nu sken solen och det kändes varmare och varmare efter hand som vi vandrade runt i ett av Gotlands finaste ängen. Det var många som hade samlats, 40 deltagare och två hundar, alla säkert rätt trötta på den iskalla våren. Vi hade ju tänkt oss att blodtopp *Sanguisorba officinalis* skulle ha börjat blomma, men den visade bara sina vackra blad. Den andra fina specialiteten för det här ängset, svensk ögontröst *Euphrasia stricta* var. *suecica*, var inte heller på gång – en enda pytteliten planta utan blommor kunde Brita Svensson leta upp.

Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* fanns i mängd, både röda och rosa, och tvåblad *Neottia ovata*, de flesta i knopp. En rosett med fläckiga blad avslöjade att skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii* skulle blomma där om ett tag. Krutbrännare *Neottia ustulata* var i alla fall på topp, medan johannesnycklar *Orchis militaris* precis hade börjat utvecklas. Några skarpsynta letade upp nästrot *Neottia nidus-avis*. I den inre delen av området var göknycklar *Anacamptis morio* närapå överblommade, medan brudsporre *Gymnadenia conopsea* i ängset inte alls var utslagen.

Alla var nog inte bekanta med den pyramidformiga blåsugan *Ajuga pyramidalis*. Den visade sina fina blåviolettera blommor för oss. Längs en fuktig stig hittades ormtunga *Ophioglossum vulgatum*, och i närheten blommade dvärgviol *Viola pumila*, äkta ängsbräsmå *Cardamine pratensis* ssp. *pratensis* och majsmörblommor *Ranunculus auricomus*. Läkevänderot *Valeriana officinalis* hade inte kommit lika långt, inte heller strätta *Angelica sylvestris*. Hybriden mellan humleblomster och nejlikrot, "getingblomster", *Geum rivale* × *urbanum* ser man ibland, och här blommade en planta. Klasefibbla *Crepis praemorsa* var även den i knoppstadiet, medan svinrotens *Scorzonera humilis* blomkorgar lyste gula på flera ställen. Vi noterade även slätterfibblans *Hypochaeris maculata* vackra bladrosetter.

Starar och halsbandsflugsnappare underhöll oss medan vi fikade utanför ängset. De

Tovsippa *Anemone sylvestris*. Foto Gun Ingmansson.

flesta tyckte att vi skulle lägga mer tid på fina arter, så vi körde till Fjäleavtaget. Några alpnnycklar *Orchis spitzelii* blommade ännu fint, även om de var kortvuxna i kylan. Vi blev också glada över att se blommande kattfot *Antennaria dioica*. I området växer tovsippa *Anemone sylvestris*, och vi valde att visa ett vackert bestånd på andra sidan vägen. Som avslutning visade Anette Ankarstrand en källmyr i närheten. Där blommade majviva *Primula farinosa* (även en vit), tätört *Pinguicula vulgaris* och faktiskt också blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta*.

Gun Ingmansson

De vilda blommornas dag vid Gyle i Boge söndagen den 18 juni

Det finns mycket att orda om vädret i år! Efter en lång period av extrem torka och värme duggregnade det och var kallt, men det hindrade inte 29 personer och en hund att tillsammans fira De vilda blommornas dag vid Gylviken, söder om Slite. Vi utgick från Gylebodan och startade vandringen söderut med några ovanligt kortvuxna salepsrötter *Anacamptis pyramidalis*. De lyste chockrosa i det brunbrända gräset.

Det öppna området längs vägen hyste en del orkidéer. Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, i olika färgformer, verkade inte vara särskilt påverkade av torkan. Några johannesnycklar *O. militaris* hade också en fin blomning. Vi letade upp åtskilliga flugblomster *Ophrys insectifera* och skogsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora* blommade tillsammans med en blodnyckel *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta*. Det här området är känt för sina knepiga handnycklar *Dactylorhiza*, bland annat gotlandsnycklar *D. majalis* ssp. *elator*, och vi såg åtskilliga plantor som inte gick att bestämma med säkerhet. Här hade vi behövt en genetisk undersökning! På sjösidan fick vi bana oss fram genom täta bestånd av kärrtörel *Euphorbia palustris* och ängsruta *Thalictrum flavum*. Det doftade starkt av vattenmynta *Mentha aquatica* och älggräs *Filipendula ulmaria*. Svärdslior *Iris pseudacorus* var i blom liksom toppfrossört *Scutellaria hastifolia*. Det var också extra roligt att kunna visa blommande kärrviol *Lathyrus palustris*.

Nu vände vi näsorna mot norr och gick tillbaka till bilarna. Efter fikapausen tog vi en sväng norrut för att fylla på artlistan. Vita skogsliljor *Cephalanthera longifolia* var ännu i blom under tallarna och nästrot *Neottia nidus-avis* och tvåblad *N. ovata* kunde också antecknas. Vi såg några typiska skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii* men också några mer tveksamma och svårbestämda. Honungs-

blomstren *Herminium monorchis* som brukar växa på fuktiga ställen längs vägen lyste med sin frånvaro, säkert på grund av torkan. Det här året har verkligen inte gynnat orkidéerna. Längs strandvägen blommade mängder av skogsfibblor *Hieracium sect. Hieracium* och vi passerade andra tämligen allmänna arter som strätta *Angelica sylvestris*, kummin *Carum carvi*, vitmåra *Galium boreale*, vattenmåra *G. palustre*, stormåra *G. mollugo* och grönpörola *Pyrola chlorantha*.

Kärrviol *Lathyrus palustris* Foto Gun Ingmansson.

Gun Ingmansson

Exkursion till Groståde, Saxriv och Hässleånget i Fleringe lördagen den 1 juli

Vid Fleringe kyrka samlades cirka 25 deltagare. Vi förflyttade oss norrut och inledde vår vandring 500 m söder om fiskeläget vid Groståde. I den glesa skogen med tall *Pinus sylvestris* runt om körvägarna i området växte rikligt med den praktfulla orkidén röd skogslilja *Cephalanthera rubra*, som förutom av blommärgen utmärks av sina långa stödblad under blommorna. Även helt överblommade plantor av vit skogslilja *C. longifolia*, med korta stödblad, hittades längs en stig. Vid rekognoseringen några dagar tidigare hade jag inte hittat hybridskogslilja, korsningen mellan dessa två arter. Nu kunde vi med hjälp av uppmärksamma deltagare till slut definiera tre plantor av hybriderna med blekt rosa blommor och med längre stödblad än hos vit skogslilja. Väster om vägen ner mot Saxriv fortsatte mängden av röd skogslilja. Här växte också grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* och grönpyröla *Pyrola chlorantha*.

Vi traskade därefter vidare västerut över en relik strandvall och kom efter drygt 100 m ut på en plan alvarmark beväxt enbart med glesa enbuskar *Juniperus communis*, av vilka de flesta nu var döda efter flera års torka. Efter årets extrema torka under maj och juni, dessutom med förhållandevis höga dagstemperaturer, var alvarmarken helt upptorkad. Det hade dock kommit några regnskurar i denna del av ön någon vecka före exkursionen. Det fanns nu gott om blad av liten sandlilja *Anthericum ramosum*, och till slut kunde en enda vit blomma hittas på ett av exemplaren. I några grunda körspår över alvaret kunde vi också notera blommande ältranunkel *Ranunculus flammula*, en art som annars kräver ordentlig fuktighet för att trivas. Här växte också några centimeter höga plantor av vätögontröst *Euphrasia stricta* var. *gotlandica*, typisk med sina strikt uppåtriktade, ogrenade och rödbrunarlupna stjälkar. Några exemplar hade också fått sina första blommor. I kalkgrus en bit bort fanns också två arter som normalt förekommer i åkermark och annan kulturpåverkad mark, nämligen småsporre *Chaenorhinum minus* och mjukdån *Galeopsis ladanum*. De enda gräsbevuxna områdena fanns under de döda enbuskarna i området. Just här blommande rätt gott om överraskande storvuxna och blomrika plantor av salepsrot *Anacamptis pyramidalis*, vars blomax vackert kontrasterade mot de döda enbuskarnas gråvita skelett.

Vi följde nu en stig och en körväg tillbaka till utgångspunkten. Längs vår väg blommande färgmåra *Asperula tinctoria*, vitmåra *Galium boreale* och gulmåra *G. verum*. Enstaka plantor av alvaroxbär *Cotoneaster canescens* och bockrot *Pimpinella saxifraga* fanns i stigkanterna. Helt överraskande stod i körvägskanten

Strandvallar med strandstinknäva *Geranium robertianum* var. *rubricaula*.

Foto Gun Ingmansson.

Ängstoppklocka *Campanula glomerata* ssp. *glomerata*.
Foto Jörgen Petersson.

ett exemplar av den odlade arten rosenkrage *Tanacetum coccineum*. Enligt en av exkursionsdeltagarna hade den funnits här i åtminstone ett tiotal år. Fyndet är endast det andra kända på ön. Nu var det dags för matpaus, och matsäcken intogs vid fiskeläget Groståde.

Efter pausen tittade vi på växtligheten på de väl utvecklade strandvallarna i området. Dominerade gjorde strandstinknäva *Geranium robertianum* var. *rubricaulis*, som med sina röda stjälkar och blad färgade ryggarna i ett rött skimmer. I kanten mot stranden växte vejde *Isatis tinctoria*, både i blom och i frukt. I Västerviken öster om fiskeläget dominerades vegetationen av vasstarr *Carex acuta* och strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *littoralis*. Bland andra arter kan nämnas svartkavle *Alopecurus arundinaceus*, rörflen *Phalaris arundinacea*, besksöta *Solanum dulcamara* och läkevänderot *Valeriana officinalis*.

Några deltagare tackade nu för sig och avvek, men huvuddelen av styrkan förflyttade sig till Hässleängten en bit sydväst om Bästeträsk. Här var växtligheten trots

torkan på övriga marker grön och närmast frodig. Skogslök *Allium scorodoprasum* stod i stigkanten genom området med hassel *Corylus avellana* i väster. I sluttningen mot bäckområdet centralt i ängten växte några plantor av ängstoppklocka *Campanula glomerata* ssp. *glomerata*. I närheten var vippärt *Lathyrus niger* och vårärt *L. vernus* redan i frukt, medan spenört *Laserpitium latifolium* just hade gått i blom. Bland orkidéerna hittades här skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, brudsporre *Gymnadenia conopsea* och grönvit nattviol. I bäcken dominerade kabbleka *Caltha palustris*, och i själva fåran fanns den sällsynta arten brunstarr *Carex acutiformis* samt i kanterna korskovall *Melampyrum cristatum*. Öster om bäcken var kalkmarken torr, och här dominerade det hit nyanlända gräset sandlosta *Anisantha sterilis*, en art som under senare år tycks sprida sig alltmer på Gotland. Söder om och i bäckområdet mot nordost växte kärrknipprot *Epipactis palustris*, äkta ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata* och frossört *Scutellaria galericulata*. I södra delen av ängten finns en rik kalkgräsmys mot bäcken. Även här växte gott om kärrknipprot och brudsporre, men också rikligt med flugblomster *Ophrys insectifera*. Högväxta kärrtistlar *Cirsium palustre* hade just slagit ut sina korgar, och ett likaledes meterhögt gräs tilldrog sig stort intresse från deltagarna. Det visade sig vara den annars två till tre decimeter höga arten kamäxing *Cynosurus cristatus*, som här i bäckkanten utvecklat extra frodiga exemplar i lagom ögonhöjd för människors beskådande.

Som ledare för exkursionen fungerade Gun Ingmansson och jag.

Jörgen Petersson

Linnévandring vid Muskmyr i Sundre söndagen den 16 juli

Nära 20 deltagare hade infunnit sig till denna högsommarexkursion vid Muskmyr. Efter flera månaders torka var det just denna dag mulet med duggregn. Alvarmarkerna runt sjön var brunbrända och i stort sett fria från blommande växter. Vi vandrade därför från parkeringen i nordväst söderut längs västra strandkanten, där det var lite fuktigare och det fanns en del arter i blom.

I den glest tuvade och lågt gräsbeväxta gröna bården väster om myren var flertalet orkidéer överblommade, men vi kunde identifiera blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *cruenta* på de fläckiga bladen. Av äkta ängsnycklar *D. i.* var *incarnata* blommande fortfarande några plantor närmare stranden, liksom brudsporre *Gymnadenia conopsea* och flera exemplar av kärrknipprot *Epipactis palustris* vid övergången mot myren österut. Det fanns även gott om majviva *Primula farinosa*, som avslöjades genom att bladrosetternas vita undersidor var närmast självlysande. Tuvorna på strandängen bestod mest av axag *Schoenus ferrugineus*. I denna miljö växte också klöverärt *Lotus maritimus*, kustarun *Centaureum littorale* var. *littorale* och den sällsynta kärrliljan *Tofieldia calyculata*. Den senare var mest överblommad, men till slut hittades några gula, små blommor i ett ax.

Området mellan strandängen och de öppna vattenytorna i myren dominerades av högväxta arter, såsom bunkestarr *Carex elata*, ag *Cladium mariscus*, vass *Phragmites australis*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, strandlysing *Lysimachia vulgaris*, kärrtistel *Cirsium palustre* och kärrsilja *Peucedanum palustre*. Något mer lågväxta var trådstarr *Carex lasiocarpa*, gräsull *Eriophorum latifolium*, trubbtåg *Juncus subnodulosus*, frossört *Scutellaria galericulata* och vattenmynta *Mentha aquatica*, som sände ut sin väldoft då vi trampade på bladen. Underst i vegetationen växte spikblad *Hydrocotyle vulgaris* med sina rundade blad; vi kunde leta upp några blommor och frukter vid basen av bladen på den nedliggande stjälken. I fuktigare delar sågs även bladen av

Småtörel *Euphorbia exigua* t.v. och kärrknipprot *Epipactis palustris* t.h. Foto Marita Westerlind.

vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, och ute på blankvattnet fanns vit näckros *Nymphaea alba*.

Vi fortsatte vandringen söderut till alvaret söder om myren. Här finns mellan alla enbuskar *Juniperus communis* vinterfuktiga, öppna ytor med mycket gles växtlighet. Plantor av de mer vanliga arterna alvargräslök *Allium schoenoprasum* var. *alvarense*, liten sandlilja *Anthericum ramosum*, harmynta *Clinopodium acinos*, backtimjan *Thymus serpyllum*, spåtistel *Carlina vulgaris*, rödklint *Centaurea jacea* och jordtistel *Cirsium acaule* sågs tillsammans med de i denna miljö mer exklusiva ormtunga *Ophioglossum vulgare*, småtörel *Euphorbia exigua*, alvarglim *Silene uniflora* ssp. *petraea*, rödmire *Lysimachia arvensis* och småsporre *Chaenorhinum minus*. Även den oftast storväxta vildmoroten *Daucus carota* ssp. *carota* växte här, men i dvärgexemplar med cirka 5 centimeters höjd.

Nu tilltog duggregnet, varför vi sökte oss tillbaka norrut till parkeringen, där medhavd matsäck intogs. Som ledare för exkursionen fungerade Gun Ingmansson och jag.

Jörgen Petersson

Exkursion till Botes källmyr i Gerum lördagen den 12 augusti

Nio deltagare samlades vid Russparkscentrum, varifrån vi startade vår vandring norrut mot källmyren. Längs vägen såg vi den sällsynta ängsskäran *Serratula tinctoria*, som fortfarande hade några korgar i blom. Andra mer vanliga blommande växter var liten sandlilja *Anthericum ramosum*, praktbrunört *Prunella grandiflora*, jordtistel *Cirsium acaule* och ängsvädd *Succisa pratensis*.

Där körvägen sluttar nedåt mot lägre liggande marker börjar källmyrarna. Vid det datum i mitten av augusti då vi var ute var alla orkidéer överblommade. Brun ögontröst *Euphrasia salisburgensis* ssp. *schoenicola* är en endemisk halvparasit för Gotland, vilken växte i tuvor hos värdväxten axag *Schoenus ferrugineus*.

En riktig skönhetsblomma fullt, nämligen slätterblomma *Parnassia palustris* med sina vita blommor. Om man studerar dessa blommor närmare avslöjas en vacker uppenbarelse om fem vita kronblad med genomlysta nerver, fem vita ståndare och mellan dessa fem gulgröna nektarförsedda staminodier

Slätterblomma *Parnassia palustris*. Foto Jörgen Petersson.

med en kaskad av ett flertal gula utskott, upptill försedda med pärlrika, gula till gulgröna kulor.

Vi svängde härifrån mot nordost genom en liten skogsdunge. På andra sidan vidgade sig källmyren för att fortsätta flera kilometer. I några vitmosstuvor såg vi bladen av rundsileshår *Drosera rotundifolia*, som tycks vilja undvika källmyrens kalkrika vatten. Bättre anpassad till denna miljö i kanten av källmyrens källor är storsileshår *Drosera anglica*, som vi såg längre nedåt myren. I kanterna av själva källmyren upp mot den omgivande skogen fanns så en av de växter som vi hade utlovat, nämligen ”ösel-skallra” *Rhinanthus osiliensis*, eller kanske bättre kallad ”källmyrsskallra” *Rhinanthus angustifolius* var. *gotlandicus* (beskriven av Jonstrup m.fl.) eftersom dessa växter med samma miljökrav uppenbarligen skiljer sig något åt genetiskt. Sen ängsgentiana *Gentianella amarella* var. *amarella* var den andra växt som vi hade utlovat, men den hittade vi aldrig trots eftersök. Bland arter vi verkligen såg fanns kärrlilja *Tofieldia calyculata*, källnate *Potamogeton coloratus*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, trubbtåg *Juncus subnodulosus*, pors *Myrica gale*, kustarun *Centaureum littorale* var. *littorale* och överblommat svarthö *Bartsia alpina*.

En kärrspindel *Dolomedes fimbriatus*, en av Sveriges största spindlar, sprang mellan tuvorna i myren. I källmyren hade vi också sällskap av områdets gotlandsruss, som gnäggande for i väg då vi närmade oss. Vi kunde därför hänvisa en rad personer i lågskor i den blöta myren vilka inte kommit för att studera växterna utan för att beskåda dessa fyrbenta varelser.

Jörgen Petersson

Exkursion till strandängar i Fide lördagen den 9 september

Som tur var hade vi inte bestämt vilken strandäng i Fide som vi skulle besöka. Efter rekognosering så föll lotten på Grunnet, på Fidenäsets östra sida. Högt vattenstånd sållade bort några andra fina områden i socknen.

Grunnet är ett fint, betat område, där markägarna också har gjort röjningar, och strandängarna är enorma. En stor flock kviigor jobbade på, medan vi botaniserade. Vi parkerade på en plats där man obegripligt nog borrade efter olja under 1970-talet.

Den här dagen var helt perfekt för en exkursion, morgondimman höll på att lätta, solen sken

Knutnarv *Sagina nodosa*. Foto Marita Westerlind.

Saltmälla *Halimione pedunculata*. Foto Marita Westerlind.

och blomningen överträffade verkligen det mesta. Vi var 15 deltagare som kunde njuta av blomsterprakten. Rosa kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale* verkade blomma mer så här års än under sin normala blomningstid och fler och fler blommor slog ut allt eftersom solen värmdde. De liknade välsköta rabattblommor. Knutnarv *Sagina nodosa* visade sina stora vita blommor och vildlin *Linum catharticum* sina små. Gråbinka *Erigeron acris* både blommade och var i frukt. Kärtingtand *Lotus corniculaus* och getväppling *Anthyllis vulneraria* bidrog med olika gula toner. Det lyste rött och violett av rödklint *Centaurea jacea*, rödklöver *Trifolium pratense* och rödtoppor *Odontites*. De sistnämnda försökte vi titta lite extra på. Till sist hittade vi en planta som hade karaktären av strandrödtoppa *O. litoralis*: Inga pistiller stack ut ur de

fullt utslagna blommorna, frukterna var stora och avståndet mellan bladen rätt. De flesta verkade vara gatrödtoppa *O. vulgaris*.

Vi närmade oss strandskonorna, alltså de låglänta områden som hamnat under vattnen vintertid och blivit påverkade av saltvattnet. Här fanns ett antal arter som har anpassat sig till den miljön. Glasörter *Salicornia europaea* blev avsmakade och vi jämförde med saltört *Suaeda maritima*, som också växte i mängd i skonorna. Något annat som växte i mängd var saltmälla *Halimione pedunculata*, den var heltäckande på flera ställen. Havsnarv *Spergularia media* är perenn och mer storblommig än den mer allmänna saltnarven *S. salina*. Båda växte här och vi kunde verkligen jämföra dem med varandra. Havsnarv har 8–10 ståndare och saltnarv 2–8 ståndare. Strandnarv *Sagina maritima* är även den en liten nejlikväxt, men den var inte lika lätt att få ögonen på. Runt strandskonorna växte strandnål *Bupleurum tenuissimum*, i stort sett samtliga i frukt. När vi tog en sväng mot nordväst kom vi in i områden med krypven *Agrostis stolonifera* och här och var lyste det till av blommande salttåg *Juncus gerardii*. Ängsvädd *Succisa pratensis* lyste blått och luddkrissla *Pentanema britannica* gult. Smultronklöver *Trifolium fragiferum* blommade också ännu. Lena Hegner tog en sväng åt andra hållet och kom tillbaka med en bukett av ärenpris *Veronica officinalis*, revfingerört *Potentilla reptans* och vitmåra *Galium boreale* i handen.

Gun Ingmansson

Svampexkursion till Fröjel lördagen den 7 oktober 2023

Efter att ha samlats vid Fröjels kyrka flyttade vi oss bara en kort bit mot nordost. Det blåste mycket hårda vindar från sydväst, så vi, 22 deltagare, drog oss snabbt in i skydd bland träden. Skogen, som naturvårdsmykologen Helena Björnström ledde in oss i, var en örtrik barrblandskog på kalkmark en bit norr om Styrmansberget. Helena trodde först att vi inte skulle hitta så många spännande arter eftersom det kändes lite för torrt i markerna, men vi hann bara några meter innan den första intressanta arten presenterade sig. Syftet för dagen var att visa svampar som indikerar höga naturvärden, och gul lammticka *Albatrellus citrinus* blev det första beviset på att vi hade hittat ett fint område. Gul lammticka är rödlistad som sårbar (VU) och bildar mykorrhiza med gran i just örtrika barrskogar på kalkrik mark. Och om den arten finns så brukar det finnas även andra fina följearter, vilket verkligen stämde. En stor häxring med violgubbe *Gomphus clavatus* bredde ut sig i närheten, och denna köttiga, trattformiga art, som tidigare hette klubblik trumpetsvamp, gjorde oss alla på gott humör. Även den bildar mykorrhiza med gran och föredrar kalkhaltig mark.

Helena Björnström visar upp en svartgrön spindling. Foto Gun Ingmansson.

Det finns kanske 900 olika arter av spindelskivlingar (spindlingar) i Sverige, och några av dem, särskilt de så kallade ädelspindlingarna, *Cortinarius* i undersläktet *Phlegmacium*, anses visa på höga naturvärden. Gotland kan stoltsera med imponerande många, och vi kunde anteckna flera under vår korta vandring, de flesta rödlistade. Svartgrön spindling *C. atrovirens* finns i stort sett bara på Gotland och växer med tall och gran. Det är en vacker svamp med ofta slemmig, glänsande olivgrön hatt. Foten är ljusare gröngul och har en tydlig bulb (knöl) längst ner. Violettrandad spindling *C. pseudoglaucopus*, även den rödlistad som sårbar och mycket sällsynt, påminner till formen om svartgrön spindling men har brunare hatt och ljusare fot, i bästa fall med violetta partier. Det är rester av den skyddande hinnan, *velum*, som täcker den unga svampen och kan finnas kvar som till exempel fläckar på hatten eller strimmor på foten. En snygg tallpraktspindling *C. terpsichores* kunde också visas upp. Den är som ung anslående vackert blå med lite ockrafärg centralt på hatten. Även den finns huvudsakligen på Gotland. Blå slemskivling *C. salor* är inte lika ovanlig men räknas som en bra signalart (signalerar höga natur-

värden) och är även den en mycket vacker svamp. Ytterligare en sällsynt ädelspindling, nämligen granrotspindling *C. fraudulosus*, kunde läggas till listan. Odörspindlingar *C. russeoides* och anisspindlingar *C. odorifer* utmanade våra luktsinnen, medan flat-toppad klubbssvamp *Clavariadelphus truncatus* var ganska lätt att känna igen enbart på utseendet. Några ljusa, drygt decimeterhöga fingersvampar växte på rad. Det visade sig vara blek fingersvamp *Ramaria pallida*, som på Gotland växer med gran och kanske har invandrat österifrån. Ytterligare en fin "gotlandsart" tittade fram ur mossan i grupper och rader, nämligen vit taggsvamp *Hydnum albidum*. Hattens ovansida är lite luden och vit med en svag dragning åt gult. Doftskinn *Cystostereum murrayi* växte på undersidan av en granlåga, och några kunde känna den karakteristiska doften av krondill, kräftspad eller kokos på flera meters håll!

Nu behövde vi hämta matsäckar och extratröjor i bilarna, och Helena, som var den första som erhöll Elsas svampstipendium år 2022, avslutade exkursionen med att repetera namn och kännetecken på de insamlade svamparterna. Det är viktigt att alla rödlistade arter och signalarter registreras i Artportalen, så att Gotlands unika kalkbarrskogar med höga naturvärden bevaras.

Stort tack till Helena och de andra kunniga mykologerna som så generöst spred kunskap till oss andra.

Gun Ingmansson

Fyra fina svampar på rad, som alla indikerar höga naturvärden. Från vänster: blå slemskivling, tallpraktspindling, svartgrön spindling och violettertrandad spindling. Foto Gun Ingmansson

Svampar, med höga naturvärden, som noterades i området

Droppskivling	<i>Chamaemyces fracidus</i>	EN
Olivspindling	<i>Cortinarius venetus</i>	S
Blå slemspindling	<i>Cortinarius salor</i>	S
Svartgrön spindling	<i>Cortinarius atrovirens</i>	VU
Granrotspindling	<i>Cortinarius fraudulosus</i>	VU
Bitterspindling	<i>Cortinarius infractus</i>	S
Violettrandad spindling	<i>Cortinarius pseudoglaucopus</i>	VU
Odörspindling	<i>Cortinarius russeoides</i>	NT
Tallpraktspindling	<i>Cortinarius terpsichores</i>	VU
Doftskinn	<i>Cystostereum murrayi</i>	NT
Grönnopping	<i>Entoloma incanum</i>	S
Brandrussling	<i>Rhodophana nitellina</i>	S
Fransig jordstjärna	<i>Geastrum fimbriatum</i>	S
Flattoppad klubbsvamp	<i>Clavariadelphus truncatus</i>	NT
Violgubbe	<i>Gomphus clavatus</i>	VU
Anisfingersvamp	<i>Ramaria gracilis</i>	S
Blek fingersvamp	<i>Ramaria pallida</i>	NT
Rödgul trumpetvamp	<i>Craterellus lutescens</i>	S
Vit taggsvamp	<i>Hydnum albidum</i>	VU
Gul lammticka	<i>Albatrellus citrinus</i>	VU
Krusbärskremla	<i>Russula queletii</i>	S
Blå taggsvamp	<i>Hydnellum caeruleum</i>	NT
Svart taggsvamp	<i>Phellodon niger</i>	NT

NT = hänsynskrävande

VU = sårbar

EN = starkt hotad

S = signalart (indikerar höga naturvärden)

Sylve Häglund till minne

Hedersmedlemmen i Gotlands Botaniska Förening Sylve Häglund avled den 2 maj 2023 i en ålder av 85 år. Han verkade hela sitt liv som lantbrukare vid Hallute i Näs socken tillsammans med sin äldre bror Åke, efter dennes död tillsammans med broderns familj. Sylve sörjs närmast av brödernas familjer.

Sylve har nämnt att han tidigt blev intresserad av orkidéerna i sina hemmamarker. Själv träffade jag Sylve första gången under en utflykt arrangerad av Gotlands Ornitologiska Förening, vilket även visar på hans stora intresse för fåglarna på ön. Han noterade fåglarnas ankomst till strandmarkerna i När, men även förekomster av orkidéer, till både antal och utbredning. Särskilt orkidén grönkulla *Coeloglossum viride*, med sin gotländska huvudutbredning just i När och kringliggande socknar, räknades av Sylve 1995 då den fanns på tolv växtplatser med sammanlagt 1 075 planter (Häglund 1996). Enligt Stellan Hedgren hjälpte Sylve också till med inventering av kungsörn på östra Gotland under 1980-talet och in på 1990-talet.

Detta hans stora intresse för naturen resulterade i att Sylve engagerade sig i naturvårdsfrågor. Det gällde särskilt när det blev känt att man ville bygga en golfbana ute på Närsholmen, en pärla i gotländsk natur med både ett rikt fågelliv och en rikedom av orkidéer och andra sällsynta växter. Vid denna tid administrerades Närsholmen av Domänverket, som visade ett positivt intresse för omvandlingen till golfbana. Vid offentliga möten runt golfbanan ifrågasatte dock Sylve att den unika naturen på Närsholmen skulle utplånas av planerna på en golfbana. Han sökte upp och övertygade även politiker och andra beslutsfattare att planerna på en golfbana borde skrinläggas. Bland annat Sylves engagemang ledde slutligen till att Närsholmen skyddades av länsstyrelsen och är nu både naturreservat med två fågelskyddsområden och ett utpekat område för EU:s nätverk Natura 2000. Närsholmen med dess unika natur besöks dagligen av ett stort antal flanörer, fågelskådare och botanister. Samtidigt har en golfbana byggts längre in i När på mindre värdefull naturmark.

Även i sin gärning som lantbrukare och djurhåll-

Sylve med sitt hedersmedlemsdiplom. Foto Gun Ingmannsson.

Grönkulla *Coeloglossum viride*, sydväst Djaupdy, När. Foto Jörgen Petersson.

lare var Sylve en förebild i att förverkliga hög biologisk mångfald. Det visades särskilt i en betesmark på sammantaget 7 hektar sydväst om fiskeläget Djaupdy, vilken betades av familjens nötboskap. Från 1 juni betades området av runt fem ungnöt för att senare under växtsäsongen i juli–augusti ökas till cirka 10–15 djur (genomsnitt 1990–1999 ett betestryck på 1 djur/hektar). År 1990 började Sylve att räkna orkidéerna i betesmarken. Enbart det anpassade betet, som favoriserar tidigt blommande växter, gjorde att antalet orkidéer ökade från 2 030 plantor år 1990 till 5 204 år 1992. Inför nästkommande år röjdes betesmarken, varvid 60 % av buskarna (en, tall, slån, rosor) togs bort. Røjningen ökade antalet orkidéer ytterligare till 7 342 plantor år 1993 och slutligen 16 600 plantor år 1999. Särskilt mängderna av Adam och Eva imponerar med slutligen 6 268 exemplar år 1999 (Häglund 2000).

För sina insatser med att skydda Närsholmen och för att genom sitt yrkesutövande ha ökat den biologiska mångfalden utsågs Sylve Häglund 2016 till hedersmedlem i Gotlands Botaniska Förening med motiveringen: ”För sin rakryggade insats att skydda Närsholmens natur samt ett framgångsrikt, handfast naturvårdsarbete under många år med avsikten att gynna orkidéfloran på ett strandnära skifte på Virudden.”

Vännerna i Gotlands Botaniska Förening genom Jörgen Petersson

Häglund, S. 1996. Grönkullan *Coeloglossum viride* i När. – *Rindi* 16: 3–6.

Häglund, S. 2000. Orkidéer i en betesmark – före och efter røjning. – *Rindi* 20: 3–10.

Tord Porsne till minne

Tord Porsne, en av initiativtagarna till Gotlands Botaniska Förening, avled den 27 juni 2023 i en ålder av 92 år. Tord, tillsammans med Torgny Rosvall och Bengt Larsson, anordnade ett möte i Sävskolans biologisal den 8 april 1980 för att diskutera bildandet av en botanisk förening på Gotland. Detta ledde så småningom till att Gotlands Botaniska Förening bildades i Laxare änge den 4 juni samma år. Tord invaldes som suppleant i den första styrelsen, en post som han innehade till och med 1983.

Tord föddes i Skåne och verkade från år 1961 först som lärare på Visby Högre Flickskola, senare på Sävgymnasiet i ämnena biologi och geografi. Genom Tords stora naturintresse engagerade han sig i flera av öns naturföreningar och var styrelsemedlem i Naturskyddsföreningen Gotland 1962–2008 samt medverkade till att Gotlands Entomologiska Förening bildades 1991 liksom Got-

Tord Porsne leder en Linnéexkursion under Avaeken, Fårö. Foto Anders Lekander.

lands Geologiska sällskap 1995. Han initierade också att Svenska Turistföreningen fick en lokalavdelning på Gotland 1977.

Genom sitt fotointresse medverkade Tord även i några böcker om Gotlands växter, nämligen *Ölands och Gotlands växtvärld* (1984) och *Upplev Gotland med Linné* (2007). Han lämnar ett stort tomrum efter sig efter ett långt och intressant liv.

Anders Lekander och Jörgen Petersson

Kurt Svensson till minne

Vår mångåriga medlem Kurt Svensson avled vid 104 års ålder lugnt och stilla i somras under sin sommarvistelse i Ljugarn, där släkten har sitt sommarställe. Under en lång följd av år var Kurt och hans hustru Zara trogna deltagare i vår förenings alla aktiviteter. När Kurt var 78 år tog han på sig arbetet att för Projekt Gotlands Floras räkning gå igenom herbariesamlingen på Naturhistoriska riksmuseet, med avseende på gotländska växtuppgifter för sällsyntare arter. Det var ett krävande uppdrag som tog cirka ett och ett halvt år 1997–1999 att genomföra. För den kunskapstörstande och sociale Kurt blev den här tiden även givande, samtidigt som han bidrog till Gotlands landskapsflora. När vi hade boksläpp för *Gotlands flora* i juni 2016 var Kurt på plats, och under festkvällen imponerade han stort på sina bordsgrannar med sin spänst, sin berättarglädje och sitt goda humör.

Gun Ingmansson

Kurt Svensson under en exkursion på Näsudden. Foto Gun Ingmansson.

Program våren och försommaren 2024

Tisdag 20 februari Årsmöte

Efter förhandlingarna kommer Sofia Lund, samordnare för floraväxteriet i Sverige, att berätta och visa bilder om verksamheten. Samling i Vita huset, Ekmansgatan 11 i Visby, kl. 18.30. GBF bjuder på förtäring.

Lördag 27 april Vårens första exkursion

Vi besöker de vackra karstmarkerna vid Slättflis, öster om Terra Nova i Visby, och kanske tar vi oss sedan vidare till nipsiporna i Skrubbområdet. Samling vid Träffpunkt Gotland (vid Färjeleden, norr om Södra hållarnas NR) kl. 10.

Söndag 26 maj Hammarsänget i Lärbro

Att vandra i ett gotländskt änge i slutet av maj – kan det bli bättre? I år har vi valt Hammarsänget, som får visa upp sin försommarskrud. Samling: Hellvi kyrka kl. 10.

Söndag 16 juni De vilda blommornas dag

Vi gör det lätt för oss och följer Gustavs orkidéstig. Det är en markerad led, med tillhörande information (<https://www.tof-tagnisvard.se/gustavs-orkidevandring>). Man går från strandpensionatet mot Gnisvärd och får se orkidéer som röd skogslilja och salespsrot. Samling: Tofta strandpensionats P-plats (OBS avgiftsbelagd) kl. 10.

Lördag 29 juni Torsburgen

Vi besöker denna klassiska botaniska lokal, där vi förhoppningsvis får se gulkronill, timjansnyltrot, röd skogslilja och flera torrmarksväxter på platån. Hur har växtligheten på östra delen förnyats efter branden år 1992? I myren gömmer sig snip och dystarr samt en del orkidéer. Fler arter vi kan hitta finner du i *Gotlands flora – en guide* s. 163–167. Samling: Kräklingbo kyrka kl. 10.

Gotlands Botaniska Förening utlyser stipendier för studier som rör lavar på Gotland

Stipendierna är inrättade till minne av Lars-Åke Pettersson, som lämnat flera viktiga bidrag till kännedomen av Gotlands lavflora. Stipendiefonden uppgår till 31 000 kr och kan fördelas på ett eller flera stipendier.

Stipendiet kan sökas av dem som avser att genomföra ett studium som rör lavar på kalksten eller kalkjord på Gotland.

Till ansökan bifogas en projektplan som visar projektets inriktning, tidsplan och kostnader. Sista ansökningsdag är 31 mars 2024.

Ansökan sänds till:

Gotlands Botaniska Förening
Jörgen Petersson
Humlegårdsvägen 18
62146 Visby.

Lunglav *Lobaria pulmonaria*. Foto Marita Westerlind.

Gotlands Botaniska Förening
samarbetar med Studieförbundet

Innehåll

- 59 Röd skogslilja *Cephalanthera rubra* vid Blåhäll på Tofta skjutfält
Jörgen Petersson
- 73 Floraväktarläger på Gotland 2023 – en sammanställning
Sofia Lund
- 80 Kärrspira *Pedicularis palustris* – årets växt 2023
Jörgen Petersson
- 81 Exkursionsrapporter 2023
- 94 Sylve Häglund till minne
Jörgen Petersson
- 95 Tord Porsne till minne
Anders Lekander, Jörgen Petersson
- 96 Kurt Svensson till minne
Gun Ingmansson
- 97 Program våren och försommaren 2024

